

C.J.M. Wijnen

Med. No. 402

EEN VERKENNING VAN DE MOGELIJKHEDEN VOOR
POOTGOEDTEELT IN HET ZUIDWESTEN VAN NEDERLAND

Februari 1989

SIGN: L 27-402
EX. NO: 2
MLV:

Landbouw-Economisch Instituut
Afdeling Structuuronderzoek

REFEFAAT

EEN VERKENNING VAN DE MOGELIJKHEDEN VOOR POOTGOEDTEELT IN HET
ZUIDWESTEN VAN NEDERLAND

C.J.M. Wijnen

Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut, 1989

Mededeling 402

ISBN 90-5242-014-9

35p., Tab.

In deze studie is nagegaan in hoeverre en onder welke voorwaarden de teelt van pootaardappelen in het Zuidwestelijk Zee-
kleigebied uitbreiding zou kunnen ondergaan. Aan de hand van een
aantal kenmerken wordt de teelt organisatie vergeleken met die in
andere delen van het land. Ingegaan is onder meer, op de ontwik-
keling van het areaal pootgoed, op de rassen, op de opbrengst en
de risico's. Verder komen aan de orde de bestemming van het poot-
goed en de voorwaarden waaronder een verdere uitbreiding zou kun-
nen worden verwacht.

Akkerbouwprodukten/Pootaardappelen/Zuidwest-Nederland

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Wijnen, C.J.M.

Een verkenning van de mogelijkheden voor pootgoedteelt in
het zuidwesten van Nederland / C.J.M. Wijnen. - Den Haag :
Landbouw-Economisch Instituut. - Tab. - (Mededelingen /
Landbouw-Economisch Instituut, ISSN 0166-8129 ; 402)

ISBN 90-5242-014-9

SISO 632.4 UDC 633.491(492-14) NUGI 835

Trefw.: pootaardappelteelt ; Zuidwest-Nederland.

Overname van de inhoud toegestaan, mits met duidelijke bronver-
melding.

Inhoud

	Blz.
WOORD VOORAF	5
SAMENVATTING	7
1. INLEIDING	9
1.1 De ontwikkeling van de oppervlakte pootgoed in de EG en in Nederland	9
1.2 Kan de positie van het Zuidwestelijk Zeeklei- gebied worden versterkt?	11
1.3 De vraagstelling van de studie	12
2. DE ONTWIKKELING VAN DE POOTGOEDTEELT IN HET ZUIDWESTEN	13
2.1 De oppervlakte pootgoed	13
2.2 De geteelde rassen	13
2.3 De bedrijven met pootgoed	15
2.4 De handelshuizen	17
3. DE ECONOMISCHE AANTREKKELIJKHEID VAN DE POOTGOEDTEELT	19
3.1 De ontwikkeling van de kg-opbrengsten	19
3.2 De risico's door ziekten en plagen	20
3.3 De prijsvorming	21
3.4 De inkomenseffecten van pootgoedteelt	23
4. DE BESTEMMING VAN HET POOTGOED	26
4.1 Het aandeel voor de exportmarkt	26
4.2 De exportlanden	27
5. DE VOORWAARDEN VOOR UITBREIDING	29
5.1 De ruimte in het bouwplan	29
5.2 De voorzieningen op bedrijfsniveau	
5.3 Het inzicht in de teelt	30
6. CONCLUSIES EN SLOTBESCHOUWING	32
6.1 Conclusies	32
6.2 Slotbeschouwing	33
LITERATUUR	35

Woord vooraf

De land- en tuinbouw staat voortdurend voor de noodzaak om zich te oriënteren op de mogelijkheden die uit een wijziging van de omstandigheden voortvloeien. In het zuidwestelijk Zeekleigebied met veel akkerbouwbedrijven met een middelgrote oppervlakte zijn de mogelijkheden tot aanpassing binnen de huidige bedrijfsorganisatie beperkt. Intensivering van het grondgebruik kan er in beginsel tot een betere benutting van de arbeid leiden. In dat verband is nagegaan in hoeverre een verdere uitbreiding van de pootaardappelteelt in het gebied mogelijk is.

De eerste resultaten van deze verkenning zijn gepubliceerd in het weekblad van de Zuidelijke Landbouwmaatschappij (Rassenbijlage bij aflevering 15-1-88). Het leek ons gewenst om de volledige resultaten als een zelfstandige publikatie uit te brengen.

De directeur,

J. de Veer

Den Haag, februari 1989

Samenvatting

De teelt van pootaardappelen, die overwegend geconcentreerd is in de Noordelijke provincies en in Flevoland, ondervindt ook buiten de concentratiegebieden een toenemende belangstelling. De oppervlakte pootgoed neemt er geleidelijk iets toe, maar in het Zuidwestelijk Zeekleigebied wordt slechts 8% van het Nederlandse pootgoed geteeld. Toch omvat dit gebied circa 30% van de oppervlakte marktbaar akkerbouwgewassen. In deze studie is de vraag bezien of er meer mogelijkheden voor de pootgoedteelt in het Zuidwesten komen als de teelt een ruimere vruchtwisseling vereist. Daaraan zal men in concentratiegebieden minder gemakkelijk kunnen voldoen. Een uitbreiding van pootgoedteelt zou een mogelijkheid bieden om de bestaansbasis van de veelal kleinschalige akkerbouwbedrijven te verbreden.

Huidige teeltorganisatie gericht op gecertificeerd pootgoed

De teelt van pootgoed wordt in het Zuidwesten bedreven in enkele centra en door een aantal verspreid over het gebied gelegen bedrijven. Men teelt er naast pootgoed veelal ook nog consumptieaardappelen. Het betreft bedrijven van uiteenlopende omvang - zeker niet alleen grotere - met een arbeidsbezetting, iets groter dan gemiddeld. De bedrijfshoofden hebben als regel wat meer landbouwonderwijs gevolgd dan hun collega's. Men teelt bijna uitsluitend gecertificeerd pootgoed, (klassen A, B en C), waaronder een aanzienlijk aandeel z.g. vrije rassen met Bintje nog steeds als belangrijkste ras. In Zeeland en Zuid-Holland wordt veel pootgoed geteeld door handelshuizen die land van boeren in gebruik hebben.

Achterstand ten opzichte van andere gebieden ingelopen

De opbrengsten van het pootgoed in het Zuidwesten liggen zeker niet lager dan in andere productiegebieden. Evenmin is het afkeuringspercentage de laatste jaren hoger dan elders. Ten aanzien van de kosten voor gewasbescherming liggen de uitgaven in de verschillende gebieden ongeveer op een zelfde hoog niveau. Wel liggen de opbrengstprijzen van de poters in het Zuidwesten iets lager. Dit kan een gevolg zijn van het grotere aandeel van bepaalde vrije rassen, terwijl ook de klassering hierop van invloed kan zijn. Over het geheel genomen hebben bedrijven met pootaardappelen in het Zuidwesten een iets hoger inkomen dan de bedrijven waar geen pootaardappelen worden geteeld.

Een geringere gerichtheid op de exportrassen

Van de gecertificeerde hoeveelheid pootgoed in Nederland wordt circa twee derde geëxporteerd. De export is in de afgelopen tien jaar sterk vergroot. Naast de EG-landen, nemen de landen rond de Middellandse Zee steeds meer pootgoed af. Het Zuidwestelijke pootgoed komt qua rassamenstelling niet overeen met de geëxporteerde rassen. Van de belangrijke exportrassen komen alleen Desiree en Alpha veel voor, terwijl Bintje, een veel minder belangrijk ras in het landelijke exportpakket, er een flink aandeel heeft. Circa 30% van het pootgoed wordt in Nederland gebruikt. Het uiteindelijk niet geplaatste deel van het pootgoed wordt overgenomen door de STOPA. In de periode 1970-1986 was dit gemiddeld jaarlijks 5 %. Voor het Zuidwestelijke Zeekleigebied was dit aandeel dooreen genomen gelijk aan het aandeel in de produktie; dus ondanks de iets andere samenstelling.

Voorwaarden voor verdere uitbreiding

In enkele gebieden in het Zuidwesten is de maximale oppervlakte aardappelen in de vruchtwisseling nog niet bereikt. In andere gebieden zou bij het treffen van voorzieningen van infrastructuurle aard de mogelijkheid tot een verdringing van de consumptieaardappelen worden vergroot. Dit zou onder andere het geval zijn als men in ruimere mate over beregeningsmogelijkheden kon beschikken. Verder zullen op veel bedrijven voorzieningen in verband met de teelt dienen te worden getroffen, die de nodige investeringen vereisen. Van groot belang is echter dat aspirant-telers inzicht verwerven in de teelt van pootgoed.

Gezamenlijke inspanningen nodig

Wil de pootgoedteelt in het Zuidwesten meer kansen maken dan zullen er inspanningen van overheid, organisaties, telers en handel nodig zijn. Van groot belang zijn daarbij de verbeteringen van de infrastructuur en de voorlichting aan de telers. Alleen door geleidelijk aan de produktie-mogelijkheden te verbeteren kan het gebied een naam opbouwen en zal het in staat zijn om aan de verwachte vraag naar meer pootgoed te voldoen.

1. Inleiding

1.1 De ontwikkeling van de oppervlakte pootgoed in de EG en in Nederland

De teelt van goedgekeurde en veelal voor handel bestemde pootaardappelen in de Europese Gemeenschap omvat een oppervlakte van circa 110.000 ha. Nederland is met een derde van de oppervlakte het belangrijkste produktiegebied. Het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk, de Bondsrepubliek en Spanje zijn eveneens belangrijke producenten. Verder zijn Denemarken en de Ierse Republiek eveneens van betekenis voor de totale produktie.

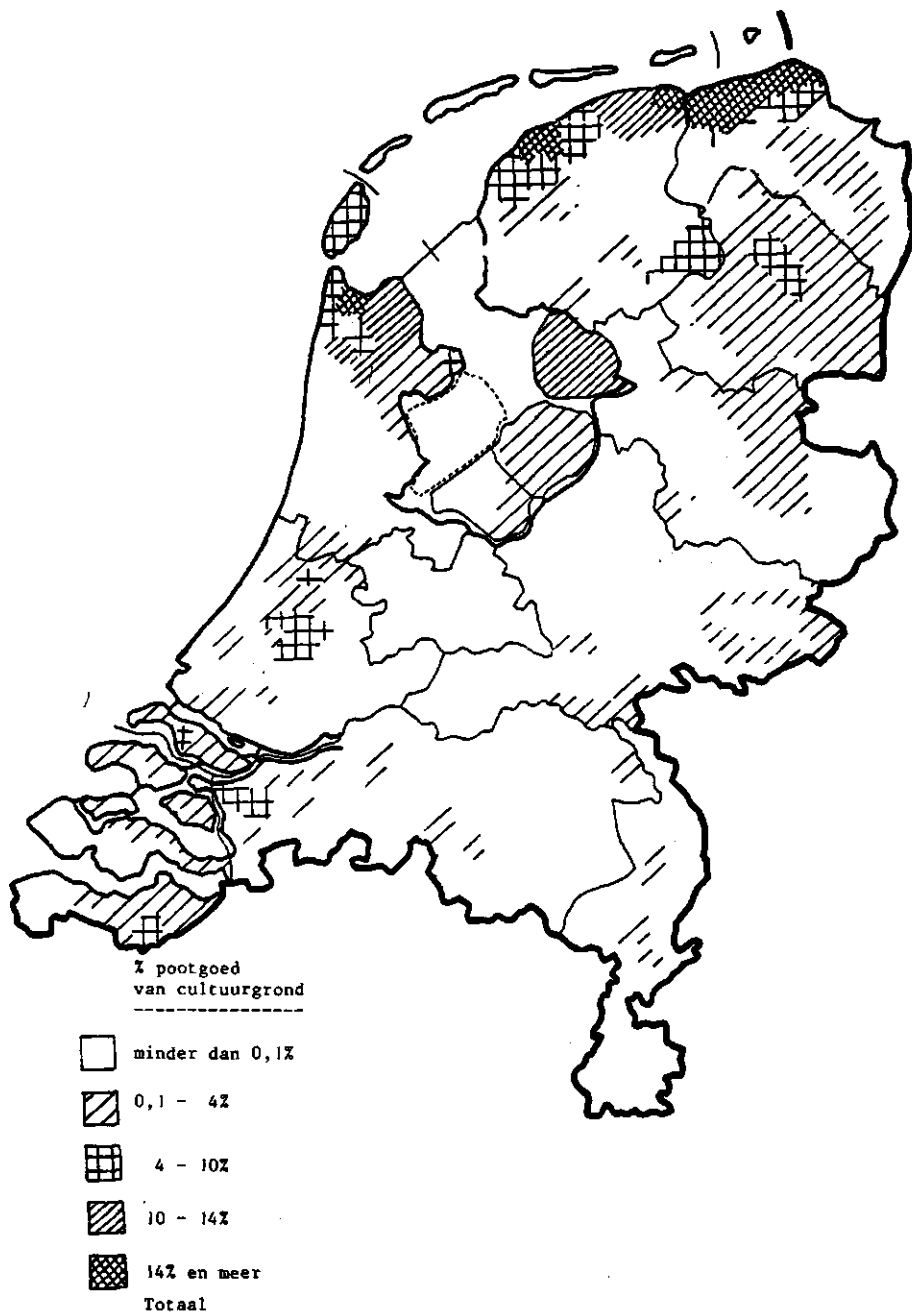
Tabel 1.1 De oppervlakte goedgekeurd pootgoed in de Europese Gemeenschap in hectare

Land	Gemiddelde 1981-1985	In 1986
België	335	452
Denemarken	4482	5410
West-Duitsland	13763	12889
Frankrijk	13547	13368
Griekenland	.	1300
Ierse Republiek	3303	3250
Italië	972	1488
Luxemburg	204	214
Nederland	31496	33324
Portugal	.	464
Spanje	.	12249
Verenigd Koninkrijk	28032	25084
Europese Gemeenschap	96138	109492

Bron: Jaarverslag Nederlandse Federatie voor de handel in Pootaardappelen (NFP).

In de tachtiger jaren is het areaal pootgoed in de Europese Gemeenschap iets gegroeid. Dit was ondermeer in Nederland het geval. In het Verenigd Koninkrijk liep het areaal iets terug.

De grote uitbreiding van de pootgoedteelt heeft in Nederland in de periode 1975-1980 plaatsgevonden. Het jaren achtereenvolgende gelijk blijvende areaal werd toen vergroot van 20.000 tot ruim 31.000 ha. Dit betrof de goedgekeurde oppervlakte. De oppervlakte die voor de keuring wordt aangegeven was nog iets groter. In 1985, 1986 en 1987 was dat ruim 35.000 ha.

Figuur 1.1 Gemeenten naar procentueel aandeel pootgoed van de cultuurgrond in 1984 (Bron: Post et al, 1987)

Het overgrote deel van het Nederlandse pootgoed wordt geteeld in Groningen, in Friesland, in Noord-Holland en in de Noordoostpolder. Het betreft er veelal concentraties in kleine gebieden die zoals, op figuur 1.1 blijkt dicht bij de kust zijn gelegen. In de betreffende figuur (zie ook Post et al, 1987) is het aandeel van de pootaardappelen in de oppervlakte cultuurgrond aangegeven. Als basis is hiervoor de indeling in gemeenten genomen. De helft van de pootgoedteelt vindt plaats in gemeenten waarin minstens 10% van de cultuurgrond met pootaardappelen wordt beteeld. Dit is dus inclusief de oppervlakte grasland en tuinland. De oppervlakte van deze gemeenten is nog geen 6% van het Nederlandse areaal cultuurgrond.

De invloed van de zee is in de concentratiegebieden veelal duidelijk merkbaar. Dit geldt eveneens voor de andere belangrijke teeltgebieden in West-Europa zoals in de departementen Bretagne, Nord en Pas de Calais in Frankrijk en in Schotland.

1.2 Kan de positie van het Zuidwestelijk Zeekleigebied worden versterkt?

Slechts een klein deel van het Nederlandse pootgoed wordt in het Zuidwestelijk Zeekleigebied geteeld. De oppervlakte die voor de keuring wordt aangegeven omvatte in 1987 ruim 2700 ha. Dit is 8 % van de Nederlandse oppervlakte pootgoed. De oppervlakte bouwland is evenwel 172.000 ha: circa 30% van de marktbaar akkerbouwgewassen wordt er geteeld. Wel is er de afgelopen jaren enige uitbreiding opgetreden in de pootgoedteelt in het Zuidwesten. Evenals in andere teeltcentra is er een uitbreiding van het areaal. Sinds 1971 verdubbelde de oppervlakte. De uitbreiding was echter veel geringer dan in Groningen, Friesland en Noord-Holland (zie tabel 2.1).

De recente groei in het Zuidwesten vormt een omhuiging van de trend waarbij in de vijftiger jaren de belangrijke positie van het Zuidwesten als teeltgebied grotendeels is verloren gegaan (Meyer en van Ast, 1982). De pootgoedteelt handhaafde zich wel in het Noorden van het land en kwam vooral tot ontwikkeling in de IJsselmeerpolders en later ook in Groningen.

In de komende jaren zal de pootgoedteelt in toenemende mate worden geconfronteerd met beperkingen als gevolg van de bestrijding van de aardappelmoeheid. De vruchtwisseling zal daarbij dienen te worden verruimd met betrekking tot de rassen die vatbaar zijn voor aardappelmoeheid. Na verloop van tijd zal de grondontsmetting niet meer zijn toegelaten. De vraag is in hoeverre de daaruit voortvloeiende beperkingen, de teelt van pootgoed in andere dan de huidige concentratiegebieden zouden kunnen stimuleren. Deze teelt zou ook voor de bedrijven in het Zuidwesten van belang kunnen zijn om het inkomen te verbeteren. De bijdrage die de marktordeningsgewassen er leveren is sterk teruggelopen, terwijl in het Zuidwesten veel bedrijven voorkomen die een te kleine oppervlakte hebben voor een extensieve vorm van akkerbouw.

Het belang van het pootgoed voor de inkomensvorming kan nog groter worden; een studie van het LEI (Douw et al, 1987) geeft bovendien aan dat er op termijn enige ruimte zou kunnen zijn voor de uitbreiding van de teelt.

1.3 De vraagstelling van de studie

Voor het bedrijfsleven en zijn organisaties is het van belang om antwoord te krijgen op de vraag, in hoeverre de teelt van pootgoed gezien de verwachte veranderingen in de omstandigheden in de huidige teeltgebieden, in het Zuidwestelijk Zeekleigebied perspectief heeft en op welke wijze de kansen op het slagen van deze teelt vergroot kunnen worden. Voor het beantwoorden van deze vraag was het in deze studie nodig aan de volgende zaken aandacht te geven:

- Hoe vindt de huidige pootgoedteelt in het Zuidwesten plaats; wat is de positie van de telers en wat zijn de kenmerken van hun bedrijven in vergelijking met omliggende bedrijven?
- Zal de pootgoedteelt in het Zuidwesten inmiddels wel kunnen concurreren met die in andere teeltgebieden en met de teelt van consumptieaardappelen? Eerder was er een achterstand in opbrengstniveau, en werd een groot risico als gevolg van virusinfectie geconstateerd (Tramper, 1986). Inzicht in de opbrengstontwikkeling, in het afkeuringsrisico, in de prijsontwikkeling en in de inkomensbijdrage is dus nodig voor het bepalen van de economische aantrekkelijkheid van de teelt.
- Hoe is het gesteld met de afzetmogelijkheden van het in het Zuidwesten geteelde pootgoed: wat is de uiteindelijke bestemming?
- In welke gebieden zou het telen van pootgoed gezien het huidige bouwplan mogelijk zijn en waar zou meer pootgoed de consumptieaardappelen gaan verdringen. In dat verband zal ook op andere voorwaarden in bedrijfsverband dienen te worden gelet zoals de watervoorziening, de beschikbaarheid van opslagruimte en op de kennis van teelt.

Genoemde vragen zijn beantwoord met gebruik van diverse bronnen. De belangrijkste hiervan zijn de bedrijfsinventarisatie van de landbouwtelling, de informatie uit de LEI-boekhoudingen, de overzichten van de Nederlandse Algemene Keuringsdienst en de CBS-gegevens van de buitenlandse handel.

2. De ontwikkeling van de pootgoedteelt in het Zuidwesten

2.1 De oppervlakte pootgoed

In het Zuidwesten werd het pootgoed tot voor kort vooral geteeld op Flakkee in de omgeving van Dirksland, in Zeeuws-Vlaanderen in de omgeving van Axel en in West-Brabant in de omgeving van Kruisland. Sinds enkele jaren tekent zich een grotere verspreiding over het gehele akkerbouwgebied af. In toenemende mate wordt pootgoed geteeld op Schouwen-Duiveland en in Oostelijk Zuid-Beveland. Relatief nieuwe teeltgebieden zijn ondermeer Walcheren en West-Zeeuws-Vlaanderen. Verder worden ook poters geteeld op Voorne. Opmerkelijk is de sterke groei van het areaal in de Zuid-Hollandse polders in de omgeving van Zoetermeer. Daarentegen neemt de oppervlakte pootgoed in West-Brabant nauwelijks meer toe.

De uitbreiding in het Zuidwesten bleef duidelijk achter bij die in Groningen, Friesland en Noord-Holland (tabel 2.1). Verhoudingsgewijs is de oppervlakte pootgoed wel meer toegenomen dan in Flevoland waaronder het belangrijke produktiegebied van de Noord-Oostpolder is begrepen.

Tabel 2.1 Het aantal hectare pootgoed voor keuring door NAK

Gebied	1971	1987
Groningen	2415	6135
Friesland	3618	5606
Noord-Holland	4005	6330
Flevoland	6572	7140
Zuidwestelijk Zeekleigebied	1472	2753
Overige gebieden	530	1268
Totaal kleigrond	18617	29232
Zandgrond incl. veen	3049	5255
Nederland, alle grondsoorten	21666	34487

Bron: CBS - Landbouwtelling.

2.2 De geteelde rassen

In het Zuidwestelijk Zeekleigebied zijn circa 300 telers van pootgoed. Dit zijn alleen de pootaardappelen die voor de NAK-keuring zijn aangegeven. Het is daarnaast mogelijk dat consumptieaardappeltelers ook pootgoed voor eigen gebruik telen. Deze zijn buiten beschouwing gebleven.

Tabel 2.2 *Oppervlakte pootaardappelen en aantal telers per ras in 1985*

	Zuidwestelijk aant. telers	Zeekleigebied oppervl. ha	Opp. per ras in % van tot Z.W. Ned.	
Bintje	145	1392	56	25
Desiree	50	307	12	7
Spunta	20	127	5	9
Alpha	15	241	10	3
Arcula	20	107	4	-
Cardinal	14	53	2	2
Diamant	6	20	1	2
Mona Lisa	12	41	2	2
Overige 23 rassen	46	178	7	50
Totaal	300	2465	100	100

Bron: Lijst van definitief goedgekeurde pootaardappelen.

Tabel 2.3 *De oppervlakte pootgoed ingedeeld naar klasse in 1987 (aantal ha aangegeven voor keuring)*

Klasse	Rivieren-Delta Nederland (4768 ha)	Nederland (35372 ha)
voorlopig goedgekeurd		
S,SE	4	11
E	9	29
A	80	53
B,C	3	3
afgekeurd	4	4
Totaal	100	100

Bron: Lijst van definitief goedgekeurd pootaardappelen.

Met de uitbreiding van de teelt is ook het aantal telers toegenomen. Vooral in Zeeland zijn er de afgelopen tien jaar belangrijk meer telers.

In 1985 werden 31 rassen pootgoed geteeld. Het merendeel van de telers en van de oppervlakte betrof nog steeds Bintje. In vergelijking met eerdere jaren is er wel een duidelijke verschuiving. De uitbreiding van de pootgoedoppervlakte kwam vooral ten goede aan de nieuwe variëteiten. Het aantal en ook de oppervlakte hiervan werden belangrijk uitgebreid. In 1980 was bijvoorbeeld nog twee derde Bintje, in 1985 nog 55%. Daarnaast is de opper-

vlakke van Alpha, Desiree, Arkula en Spunta belangrijk uitgebreid. In totaal worden er iets meer rassen geteeld, 31 tegen 26 in 1980. Opmerkelijk is de specialisatie op variëteiten. Daarbij valt bijvoorbeeld de teelt van Desiree en Cardinal op. Deze vindt overwegend op Flakkee plaats. Spunta wordt bijna uitsluitend in de omgeving van Kruisland geteeld. Het pootgoedassortiment in het Zuidwesten valt op door een veel groter aandeel van de rassen Bintje, Desiree en Alpha. Het ras Spunta komt er weinig voor, terwijl de vroege rassen in het Zuidwesten vrijwel geheel ontbreken.

Naar klasse betreft het in het Zuidwesten vrijwel uitsluitend gecertificeerd-pootgoed; ruim 90% wordt geklasseerd in A. De oppervlakte basispootgoed dat is bestemd voor vermeerdering - 7% in E en 2% in SE en S - is verhoudingsgewijs verminderd. Eerder omvatte dit areaal circa 13% van de oppervlakte pootgoed.

De verhoudingen in het Zuidwesten komen vrijwel overeen met die in het veel groter gebied van de keuringsdienst Rivieren-Delta-Nederland (Zie tabel 2.3). In het Zuidwesten worden iets andere rassen geteeld terwijl er een iets kleiner deel in klasse B is geplaatst.

2.3 De bedrijven met pootgoed

Per bedrijf teelt men gemiddeld in het Zuidwesten circa 8,5 ha pootgoed. Dit is ongeveer het landelijk gemiddelde; evenals dat van Flevoland. In Groningen en Friesland wordt gemiddeld 10 ha pootgoed geteeld. In Noord-Holland is het gemiddelde areaal iets kleiner dan landelijk: 6,5 ha. Uit de mengeling van rassen blijkt dat telers met meerdere rassen veelal een wat kleinere oppervlakte van de betreffende rassen hebben.

Om een indruk te krijgen van de bedrijfsorganisatie van de

Tabel 2.4 Het aantal aardappel telers 1) in 3 gemeenten naar hun specialisatie op pootgoed in 1985

Gemeente	Van de totale oppervlakte aardappelen wordt beteeld met pootgoed					Totaal aantal aardappel telers
	alles	meer dan de helft	ongeveer de helft	minder dan de helft	niets	
Dirksland	5	5	9	10	76	105
Axel	20	3	2	3	56	84
Steenbergen	35	13	1	13	89	151

Bron: CBS Landbouwtelling.

1) Waaronder ook enkele handelshuizen.

pootgoedteelt in het Zuidwesten zijn de kenmerken van de desbetreffende bedrijven vergeleken met die zonder pootgoed (zie tabel 2.4). De vergelijking is beperkt tot drie gemeenten met een concentratie van pootgoedtelers: Dirksland, Axel en Steenberg. In deze gemeenten waren in 1985 in totaal 551 land- en tuinbouwbedrijven, waaronder 120 pootgoedtelers. Ruim een vijfde van de bedrijven teelt er pootgoed. Let men alleen op de akkerbouwbedrijven dan heeft 37% pootgoedteelt. In Steenberg is dit aandeel echter circa de helft.

De oppervlakte pootgoed per bedrijf loopt sterk uiteen. De helft van de bedrijven heeft minder dan 5 ha pootgoed, waaronder ruim een kwart met nog geen 3 ha. Daarentegen heeft een kwart van de telers meer dan 10 ha pootgoed. Van ruim een kwart ligt de oppervlakte tussen 5 en 10 ha.

De pootgoedteelt wordt op de helft van de betreffende bedrijven gecombineerd met de teelt van consumptieaardappelen. Een aanzienlijk deel van deze bedrijven teelt evenveel of meer pootgoed dan consumptieaardappelen. Men is veelal gespecialiseerd op deze teelt, vooral als de oppervlakte meer dan 5 ha bedraagt. In Steenberg en ook in Axel komen meer gespecialiseerde pootgoedtelers voor dan in Dirksland. In Axel zijn de handelshuizen sterk vertegenwoordigd. Deze telen voor eigen rekening een aanzienlijke oppervlakte pootgoed.

De telers van pootgoed hebben verhoudingsgewijs een wat grotere oppervlakte; vrijwel allen hebben een bedrijf van meer dan 30 ha. In Steenberg wordt echter ook op een aanzienlijk aantal kleinere bedrijven pootgoed geteeld. Het gaat hierbij om bedrijven die de maximale oppervlakte pootgoed telen. De indruk dat de pootgoedteelt vooral op de grotere akkerbouwbedrijven voorkomt, wordt bevestigd door de resultaten van de bedrijven in de LEI-boekhouding (Bedrijfsuitkomsten in de landbouw). Omdat er gebiedsgewijs grote verschillen zijn, kan echter niet op voorhand gezegd worden dat de pootgoedteelt een zaak is voor alleen de grotere bedrijven.

De pootgoedtelers treft men zowel onder oudere als onder jongere akkerbouwers aan. Toch is de leeftijdsopbouw van de telers een mogelijk punt van zorg. Vooral in Steenberg zijn meer telers dan in de andere gemeenten ouder dan vijftig jaar. Dit verschil in leeftijdsopbouw met de andere twee gemeenten hangt samen met het reeds lang gebruikelijke patroon van pootgoedteelt in Steenberg. De twee andere gemeenten zijn nog betrekkelijk jonge teeltgebieden. Een punt van zorg zou kunnen zijn dat de kennis van de teelt door de oudere telers niet zou kunnen worden overgedragen als zij geen opvolger hebben. In dat verband is ongunstig dat het merendeel van de telers alleen op het bedrijf werkt. Het aandeel van de pootgoedtelers met een tweede mannelijke arbeidskracht (40%) is echter wel groter dan op de andere akkerbouwbedrijven. Dit is mogelijk een gevolg van de pootgoedteelt; de intensieve teelt leidt tot een grotere productieomvang. Vooral op de bedrijven met meer dan 5 ha pootgoed komt een grotere arbeidsbezetting voor.

De pootgoedtelers vallen op door een beter opleidingsniveau dan dat van de overige boeren en tuinders. De helft van hen heeft middelbaar of hoger landbouwonderwijs. Slechts een klein aantal telers heeft geen landbouwdagonderwijs gevolgd. Op zichzelf behoeft het opleidingsniveau geen beperking te zijn voor het gaan telen van pootgoed; er is nog een aanzienlijk aantal boeren en tuinders met een goede opleiding in de betreffende gemeenten die geen pootgoed teelt.

2.4 De handelshuizen

In vergelijking met andere gebieden is opmerkelijk dat een aanzienlijk deel van het pootgoedteelt niet door akkerbouwers maar door handelaren wordt bedreven. Voor de provincie Zeeland ligt dit aandeel op circa 40%. Het betreft een beperkt aantal bedrijven die bij circa 130 boeren in de omgeving land betrekken voor de pootgoedteelt. Een deel van het beteelde areaal is bestemd voor nieuwe rassen, overwegend gaat het echter om gecertificeerd pootgoed voor de handel.

Een belangrijke plaats voor de handel is er ook in het nog kort geleden tot ontwikkeling gekomen produktiegebied in de omgeving van Zoetermeer. Blijkbaar vormt de handel een belangrijke stimulans voor de pootgoedteelt.

Tabel 2.5 *Procentuele verdeling van pootgoedtelers in de gemeenten Dirksland, Axel en Steenberg en naar enkele kenmerken*

Kenmerk	Geen pootgoed	Minder dan 5 ha pootgoed	Meer dan 5 ha pootgoed	Alle bedrijven
Bedrijfsomvang				
tot 180 sbe	63	46	10	56
180 sbe e.m.	37	54	90	44
	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>
Arbeidsbezetting				
1 man	76	73	49	72
2 man en meer	24	27	51	28
	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>
Opleiding				
geen landb. school	32	19	19	29
lager agr. school	32	39	26	32
mid. en hoger agr.	36	42	54	39
	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>

Bron: CBS-Landbouwtelling.

Daarentegen vindt de teelt in oudere pootgoedgebieden voornamelijk voor rekening van de akkerbouwbedrijven plaats. Circa een kwart van de telers met een overeenkomstig aandeel van de oppervlakte, in bijvoorbeeld West-Brabant, teelt pootgoed op grond van andere bedrijven. Men wijkt daarbij uit naar omliggende gebieden om aan de te nauwe vruchtwisseling te ontsnappen. De voorkeur gaat daarbij uit naar lichtere gronden waar reeds meerdere jaren geen aardappelen meer werden geteeld.

In vergelijking met de situatie in het begin van de zeventiger jaren toen de pootgoedteelt vooral in Zeeland nog maar een bescheiden omvang had, is het aandeel pootaardappelen dat door de landbouwbedrijven wordt geteeld toegenomen. In 1971 hadden de landbouwbedrijven nog slechts 40% van het totale areaal pootgoed; inmiddels is dit circa 60%.

3. De economische aantrekkelijkheid van de pootgoedteelt

3.1 De ontwikkeling van de kg-opbrengsten

De kg-opbrengst van pootaardappelen is evenals die van veel andere landbouwprodukten sterk verhoogd. Pootgoedopbrengsten van gemiddeld meer dan 35 ton per ha zijn gebruikelijk geworden. Circa tien jaar geleden waren de opbrengsten nog circa 10 ton per ha lager (zie "Van Bedrijfsuikomsten tot financiële positie").

In het Zuidwestelijk Zeekleigebied zijn de opbrengsten op de bedrijven met een LEI-boekhouding gestegen van 24 ton in de periode 1977/78-1979/80 tot ruim 33 ton in de periode 1983/84-1986/87. De eerder aanwezige achterstand ten opzichte van andere belangrijke produktiegebieden als het Noordelijk en het Centraal Zeekleigebied is daardoor meer dan ingelopen.

Tabel 3.1 De gemiddelde opbrengst van pootaardappelen op kleigrond in tonnen per ha

Periode	Noordelijk Zeekleigeb.	Centraal Zeekleigeb.	Zuidwestelijk Zeekleigeb.
1977/78-1979/80	27,0	25,5	24,1
1980/81-1982/83	28,6	31,8	27,6
1983/84-1986/87	30,2	33,7	33,4

Bron: Bedrijfsuikomsten in de landbouw.

Bij de vorming van een beeld van de opbrengstontwikkeling over een nog langere periode doet zich het gemis van CBS-cijfers over pootaardappelen gevoelen. Bij de oogstraming worden de schattingen van de poot- en consumptieaardappelen inclusief die van vroege aardappelen samengevoegd tot één produktiecijfer per gebied.

De sterke verbetering van de pootgoedopbrengsten in het Zuidwesten houdt verband met een wijziging in de produktiemethoden. Bij de teelt van gecertificeerd pootgoed (klassen A, B en C.) laten de keuringsregels sinds enkele jaren toe dat de teler bijvoorbeeld afhankelijk van de stand en de gezondheid van zijn gewas bepaalt of hij de adviesdatum voor de loofvernietiging wenst aan te houden of dat hij een langere doorgroei van het gewas wenst. De produktie kan daardoor verder stijgen. Bij het laten doorgroeien van het gewas wordt via een nacontrole de uiteindelijke klassering bepaald.

Dit systeem wordt inmiddels ook in andere delen van het land

toegepast. De telers in het Zuidwesten hebben daarbij het voordeel dat hun gewas door de vroege ontwikkeling al eerder een redelijke opbrengst kan geven. Het daarenboven laten uitgroeien levert een hogere opbrengst waar verhoudingsgewijs geringe risico's van besmetting door ziekten tegenover staan.

3.2 De risico's door ziekten en plagen

De teelt van pootgoed brengt mee dat veel zorg besteed moet worden aan de gezondheid van het gewas. Wordt niet voldaan aan de gestelde eisen dan wordt de partij niet goedgekeurd. Bij de veldkeuring werd in 1987 3,9% van het landelijk areaal afgekeurd. Van het areaal van de keuringsdienst Rivieren-Delta-Nederland was dit eenzelfde deel. In de periode sinds 1960 bleef landelijk het afkeuringspercentage veertien keer beneden 6%, acht keer werd 6-10% van het aangegeven areaal afgekeurd en vier keer werd meer dan 10% van de oppervlakte pootgoed afgekeurd. Deze uitzonderlijke situaties kwamen voor in 1977 en in het begin van de zestiger jaren. Over het algemeen lag het aandeel van de oppervlakte dat werd goedgekeurd in het Zuidwesten even hoog als in de andere gebieden.

Het afkeuringspercentage houdt verband met de ontwikkeling van ziekten en van plagen die besmettingen overbrengen. In dit verband is een snelle, vroege ontwikkeling van luizen een bedreiging voor de gezondheid van de pootaardappelen. Als regel worden de luizeninvasies in het zuiden van het land eerder gesignaleerd dan in het noorden. De ontwikkeling van de luizenpopulatie wordt beïnvloed door de hoogte van de temperatuur; dicht bij de zee en in het Noorden is deze meestal wat lager dan landinwaarts en in het Zuiden. Door bespuitingen kan het infectiegevaar worden beperkt.

Daarentegen wordt het infectiegevaar door schimmels en bacteriën beïnvloed door lage temperaturen en door grote vochtigheid

Tabel 3.2 De kosten van de gewasbescherming per ha pootgoed; Indexcijfers 1985/1986 = 100

Gebied	1980/ 81	1981/ 82	1982/ 83	1983/ 84	1984/ 85	1985/ 86	1986/ 87
IJsselmeerpolders	45	60	50	65	78	100	120
Noord-Holland	44	50	50	66	90	100	103
Friese Bouwstreek	54	56	62	77	74	100	94
Groningse Bouwstreek	47	51	53	78	90	100	81
Zuidwestelijk Zeekleigebied	33	59	53	79	80	100	99

Bron: LEI: Bedrijfsuitkomsten in de landbouw.

bij de oogst. Op dit punt heeft het zuiden van het land een voor-sprong ten opzichte van de noordelijker gelegen produktiegebieden. De intensieve teeltwijze en het soms ongunstige klimaat vereisen dan een maximale zorg van de teler om zijn gewas en produkt gezond te houden.

Uit de LEI-boekhoudingen (Hooymans & van Vliet, 1987) blijkt het bedrag dat voor gewasbescherming wordt uitgegeven in alle gebieden sterk te zijn opgelopen. In 1985/86 werd 1200-1300 gulden per hectare pootgoed besteed aan gewasbescherming. Het gemiddeld bedrag in het Zuidwesten komt overeen met dat in de IJsselmeerpolders. Op de bedrijven dicht onder de Waddenkust ligt deze kostensoort wat lager (zie tabel 3.2).

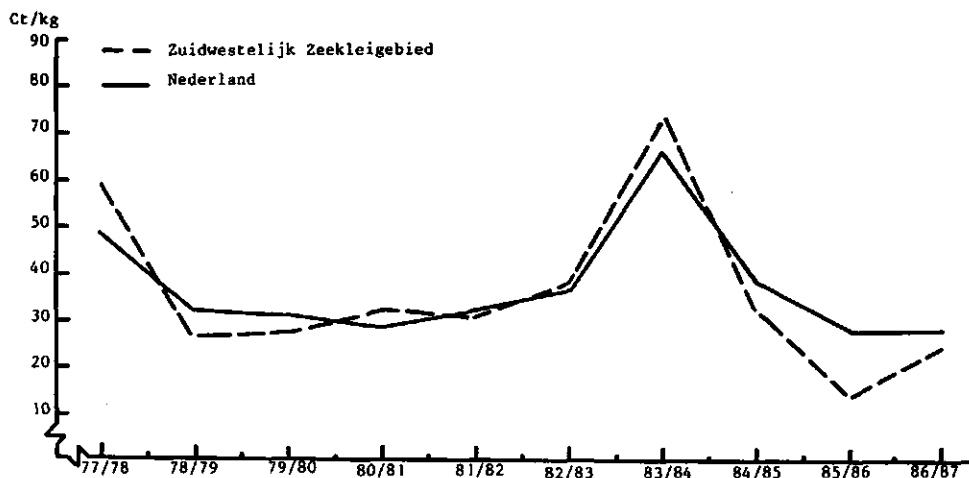
3.3 De prijsvorming

Bij de prijsvorming van het pootgoed komt naar voren dat er diverse regelingen zijn waarmee de telers, de handelaren en exporteurs gezamenlijk de teelt en de prijs van het pootgoed in goede banen leiden. Men kent naast de regeling waarbij de monopolierassen beschermd worden en de teeltcontacten voor de levering van pootaardappelen, een z.g. Meerjarenplan Pootaardappelen. Tussen het Bedrijfsschap voor de Groothandel en de Tussenpersonen in Aardappelen en het Landbouwschap is daartoe een overeenkomst gesloten.

Gezamenlijk draagt men zorg voor de uitvoering van een garantieregeling en voor de afzetbevordering. De Stichting Overleg Pootaardappelenaangelegenheden (STOPA) voert een garantieregeling uit waarbij niet te plaatsen pootgoed tegen een minimumprijs uit de markt wordt genomen. De telers dragen bij aan een overnamefonds door een areaalheffing. In 1987 bedroeg deze 400 gulden per ha bij de veldkeuring geklassificeerd in S tot en met B. Verder is er een plombeheffing van gemiddeld 1,75 gulden per 100 kg. Daarnaast is het mogelijk om over te gaan tot een naheffing waarbij afhankelijk van de overschotsituatie per ras alsnog een areaalheffing van 100-400 gulden kan worden opgelegd. In geval er zeer grote overschotten pootgoed zijn, wordt alsnog een calamiteitenheffing opgelegd. Deze bedraagt 150 gulden per ha bij een totaaloverschot van 130.000-150.000 ton en loopt met 150 gulden per ha op met iedere 20.000 ton overschot die er bij komt. Deze maatregel is nodig om te kunnen voorzien in extreme overschotsituaties. In een ongunstig jaar als 1985 kostte de overneming ruim 38 miljoen gulden (zie 4.1).

De garantieprijzen liggen voor de gangbare potermaten tussen 26 gulden voor de klasse B en 35,50 gulden voor de klasse S, alles per 100 kg.

In de afgelopen jaren hebben de telers in het Zuidwestelijk Kleigebied een gemiddelde prijs ontvangen van 48 cent per kg. In vergelijking met de "echte" klei-pootgoedgebieden blijft de prijs in het Zuidwesten soms wat achter, zoals blijkt uit de grafiek.

Figuur 3.1 De telersprijs van pootgoed in centen per kg
Bron: Bedrijfsuitkomsten in de landbouw.

Ten opzichte van de gemiddelde landelijke prijs is er nauwelijks verschil omdat in het totaal ook het pootgoed van de zand- en veengrond is opgenomen (zie figuur 3.1).

Het lagere niveau van de telersprijs in het Zuidwesten houdt verband met een groot aantal factoren. Zo wordt in het Zuidwesten vrijwel geen duur basispootgoed (S,SE,E) geteeld. Verder is er een belangrijk verschil in rassen met andere gebieden. In het Zuidwesten heeft men voornamelijk vrije rassen, terwijl men in het noorden van het land meer monopolierassen teelt.

Landelijk nemen de monopolierassen reeds 60% van het areaal in (Douma, Poppe, 1987). Het aandeel van de vrije rassen neemt geleidelijk af. Bij bepaalde monopolierassen is men verplicht om bij de keuring en plombering een licentierecht te betalen ten behoeve van de kweker. Voor deze rassen geldt een wettelijk openbaar licentie-aanbod.

Op de genoemde prijsverschillen kan voorts de maatsortering van invloed zijn. In het Zuidwesten heeft men als gevolg van het daar eerder toegepaste systeem van het laten uitgroeien na de geadviseerde loofvernietigingsdatum een hogere opbrengst met een

mogelijk grovere sortering dan in andere gebieden. De grote maten van het pootgoed worden minder betaald.

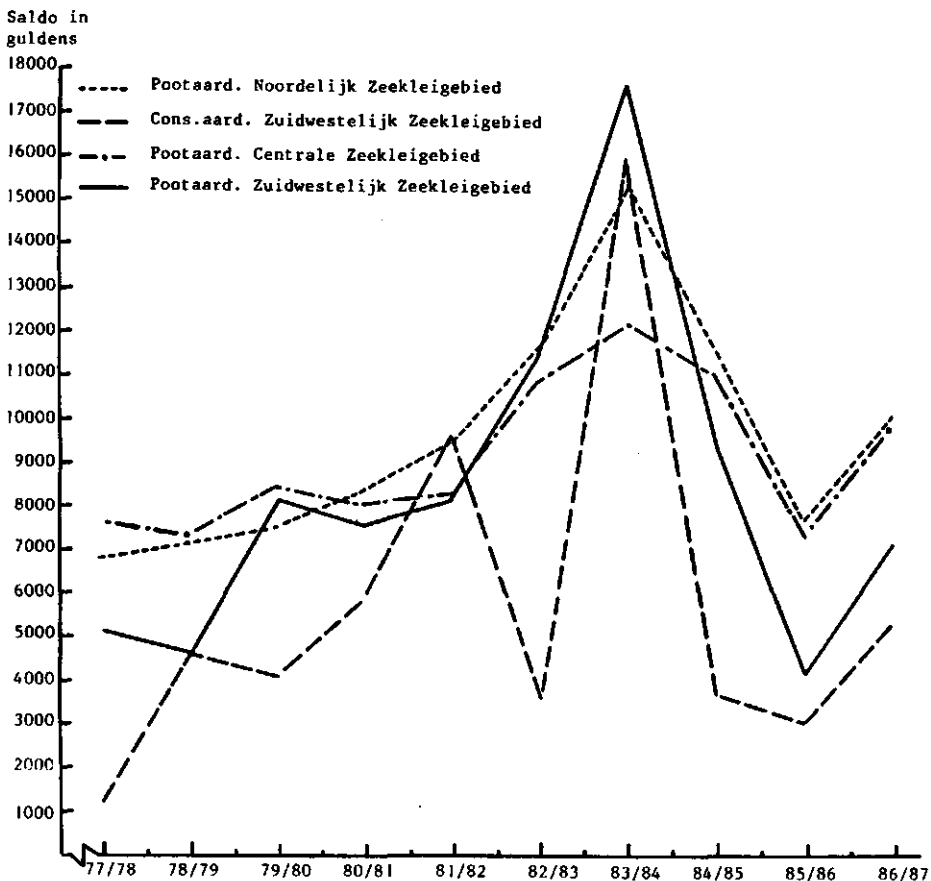
Op de prijs kan voorts de wijze van afzet van invloed zijn. Men kan bijvoorbeeld vrije rassen op contract telen tegen een vooraf bepaalde prijs. De behoefte aan contractteelt bij de vrije rassen zal vooral aanwezig zijn bij de teelt van rassen waarvan de teler de uiteindelijke bestemming niet kent of niet zelf kan realiseren. In een gebied met veel telers van consumptieaard-appelen zoals het zuidwesten zal de pootgoedteeler meer mogelijkheden hebben voor de afzet, in de omgeving of aan handelaren en telers uit België en Frankrijk.

Uit LEI-onderzoek in 1979 (Baris e.a. 1982) bleek dat de handel een groot aandeel (2/3) van het door hen verhandelde pootgoed op contract laat telen. Van de totale afzet van pootgoed liep toen 47% via de handel. De coöperaties zetten toen 38% van het pootgoed af en circa 15% ging van boer tot boer.

3.4 De inkomenseffecten van pootgoedteelt

Bij de vraag of de pootgoedteelt in het Zuidwestelijk Zee-kleigebied een kans maakt, is van belang of de telers er in vergelijking met andere gebieden voldoende concurrentiekracht hebben. De teelt van het pootgoed moet daarnaast in het gebied zelf nog concurreren met andere vormen van grondgebruik. De saldi van pootgoed waren in het Zuidwesten in de afgelopen tien jaar gemiddeld 11% lager dan in het Centrale Zee-kleigebied. Ten opzichte van het belangrijkste produktiegebied in het Noorden van het land bleef de Zuidwestelijke pootgoedteelt 6% achter. Het achterblijven van de gemiddelde saldi was beperkt tot de oogstjaren 1978/79 en 1985/86. In het eerstgenoemde jaar had het Zuidwesten een lagere kg-opbrengt en een prijsverschil van circa zes cent met de andere teeltgebieden. In 1985/86 was de gemiddelde opbrengst per hectare in het Zuidwesten hoger dan in andere gebieden. De prijs was gemiddeld 24 cent; dit is tien cent minder dan in de andere gebieden. Zoals figuur 3.1 aangeeft, waren er ook jaren waarin het pootgoed het beter deed in het Zuidwesten dan in andere gebieden. Daarnaast is voor de ontwikkeling tot nu toe van belang geweest dat in het Noorden van het land het pootgoed het veelal beter deed dan de consumptieaardappelen. In het Zuidwesten is dit verschil minder uitgesproken en ondervindt de pootgoedteelt ook concurrentie van onder andere de teelt van zaaiuien en andere vormen van intensief grondgebruik.

De beloning van de ingezette produktiemiddelen was over een groot aantal jaren op Zuidwestelijke akkerbouwbedrijven voor de pootaardappelen 42% hoger dan voor consumptieaardappelen. Dit valt op te maken uit de boekhoudingen die door het LEI in de afgelopen tien jaar van Zuidwestelijke bedrijven werden bijgehouden (Bedrijfsuitkomsten in de Landbouw). Als beloning is voor deze vergelijking uitgegaan van het saldo dat van de opbrengst

Figuur 3.2 Het saldo van pootaardappelen; de opbrengst min de direct toegerekende kosten per ha
Bron: Bedrijfsuitkomsten in de landbouw.

resteert, voor het gebruik van grond, voor de gebouwen, voor de arbeid en andere vaste kosten dus na aftrek van de direct toerekenbare kosten. Men moet er dus rekening mee houden dat pootaardappelen heel wat meer werk met zich meebrengen dan de consumptieaardappelen. Dooreengenomen hebben de bedrijven met pootgoed een wat grotere arbeidsbezetting dan de akkerbouwbedrijven van overeenkomstige grootte. Zoals uit figuur 3.2 met de saldi blijkt, was er slechts in één jaar voor de consumptieaardappelen een iets beter saldo dan van de pootaardappelen.

De ondernemers met pootgoed hadden in de afgelopen vijf jaren uiteindelijk een arbeidsopbrengst die gemiddeld ruim 5.000 gulden per bedrijf hoger uitkwam dan van hun collega's zonder pootgoed. Dit betrof bedrijven in de overeenkomstige categorie; alle groter dan 60 ha. Op de bedrijven met 40-60 hectare hadden de ondernemers met pootgoed een gemiddeld 4.000 gulden hogere arbeidsopbrengst per jaar dan op bedrijven zonder pootgoed. Bij deze verschillen kunnen naast het pootgoed ook andere factoren een rol hebben gespeeld. Zo zijn in het algemeen de bedrijven met pootgoed aanmerkelijk intensiever. Het telen van bijvoorbeeld meer andere gewassen kan mede van invloed zijn op de betere bedrijfsresultaten. Mogelijk ook zijn de opbrengsten van de gewassen wat hoger.

4. De bestemming van het pootgoed

4.1 Het aandeel voor de export-markt

De totale produktie van pootgoed bedraagt volgens de keuringsgegevens van NAK in de afgelopen jaren circa 850.000 - 900.000 ton. Sinds het begin van de zeventiger jaren is de Nederlandse produktie ongeveer verdubbeld. Dit komt zowel door de grotere oppervlakte als door de grotere opbrengst per ha.

Van het geplombeerde pootgoed wordt dooreengenomen twee derde geëxporteerd. Een tamelijk constante hoeveelheid, overeenkomend met bijna 30% van de produktie, wordt bestemd voor binnenlands gebruik. Het restant van de niet geplaatste poters wordt overgenomen door de STOPA. Dit aandeel is van jaar tot jaar erg wisselend.

In sommige jaren werden er vrijwel geen poters uit de markt genomen, in andere jaren ging het om een aanzienlijk deel van de produktie. In 1985/86 was er een overname van 19% van de produktie. Dit is erg veel in vergelijking met het gemiddelde van de periode 1970-1986 toen 5% van het pootgoed uit de markt werd genomen. Ook uit vroegere perioden is bekend dat incidenteel een aanzienlijk deel van de produktie uit de markt moest worden genomen. Van de produktie in het keuringsgebied in het zuidwesten werd vanaf 1980 tot 1986 in totaal 40784 ton uit de markt geno-

Tabel 4.1 De hoeveelheid geëxporteerd Nederlands pootgoed naar ras in de periode 1981-1985

Ras	Tonnen	%
Alpha	141660	6
Bintje	363652	15
Cardinal	97338	4
Desiree	262218	11
Diamant	53741	2
Draga	66897	3
Jaerla	150829	6
Ostara	107677	5
Resy	45243	2
Sirtema	83629	3
Spunta	330948	14
Overige rassen	705644	29
Totaal	2409476	100

Bron: Jaarverslag NFP.

men. Dit is een hoeveelheid die overeenkomt met het aandeel van dit gebied in de Nederlandse produktie.

De uitvoer van het pootgoed is in de afgelopen jaren sterk gestegen en bereikt een niveau van circa 550.000 ton. De export omvat zowel basispootgoed als gecertificeerd pootgoed. Van de geplombeerde hoeveelheid E-en A-pootgoed wordt circa 70% geëxporteerd. Bij de verdeling van de geëxporteerde hoeveelheid naar ras (tabel 4.1) valt het op dat deze verdeling sterk afwijkt van de verdeling die in het zuidwesten voorkomt. Opmerkelijk daarbij is het veel geringere aandeel van Bintje in het exportvolume, terwijl niet of weinig in het zuidwesten voorkomende rassen een veel groter aandeel hebben. Dit betreft onder andere het ras Spunta dat in het zuidwesten maar 5% van de oppervlakte omvat.

De gerichtheid op één of enkele rassen kan tot een zwakke afzetpositie leiden. In geval er een grote produktie van dat ene ras is, of een exportmarkt valt tijdelijk weg dan ontstaat er een overschot dat door interventie van de STOFA moet worden opgevangen. Dit leidt evenwel tot hoge heffingen voor de betreffende telers.

De waarde van het geëxporteerde pootgoed bedroeg in de periode 1977-1986 in totaal 3,2 miljard gulden. Per jaar werd gemiddeld voor 320 miljoen gulden aan pootgoed uitgevoerd. De gemiddelde exportprijs was 72 cent per kg. Hoge prijzen werden behaald in 1977 en 1983 en 1984; 77 respectievelijk 88 cent per kg. De laagste gemiddelde exportprijs van 66 cent per kg, werd in zowel 1979, 1980 als 1986 verkregen.

4.2 De exportlanden

Het Nederlandse pootgoed vindt zijn weg in een groot aantal landen die jaarlijks vaste hoeveelheden afnemen.

De omringende EG-landen zijn onze belangrijkste afnemers. In de Europese Gemeenschap wordt circa de helft van het Nederlandse pootgoed afgezet. Italië en Frankrijk zijn grote importeurs van Nederlands pootgoed. In mindere mate geldt dit voor België en de Bondsrepubliek. Portugal is eveneens een belangrijk afzetgebied in de Gemeenschap. Ierland en Denemarken voeren daarentegen geen Nederlandse poters in. De export buiten de Europese Gemeenschap gaat vrijwel geheel naar de landen rond de Middellandse Zee. Algerije is daarbij veruit het belangrijkste importland; de aankoop overtreft inmiddels die van Italië. Aanzienlijke hoeveelheden gaan naar Cuba. Enkele jaren geleden is ook de Sovjet-Unie een belangrijke importeur geweest.

De geleidelijke groei van sommige markten geeft aan dat er nog ruimte is. Voor diverse kleine afnemers en voor landen met een krappe voedselsituatie is het de vraag in hoeverre aardappelen een vaste plaats in het voedingspakket in zullen gaan nemen.

Tabel 4.2 De export van Nederlands pootgoed in de periode
1977-1986 (1000 ton)

Bestemming	Gemiddelde uitvoer per jaar		In 1986
	1977-1981	1982-1986	
EG-landen totaal	227	277	292
waarvan:			
- Frankrijk	69	64	59
- Italië	67	74	70
- België-Luxemburg	34	40	41
- Bondsrepubliek	35	42	52
- Spanje	7	12	15
- Portugal	7	24	31
- Verenigd Koninkrijk	1	10	13
- Griekenland	7	10	10
Overige Europese landen	34	28	27
Afrika totaal	67	117	126
waarvan: - Algerije	41	71	91
- Tunesië	5	11	7
- Egypte	16	20	8
Azië totaal	29	38	40
waarvan: - Libanon	12	15	16
Mid. en Zuid-Amerika totaal	33	15	8
waarvan: - Cuba	10	9	6
Overig + onbekend		10	9
Totaal	390	485	503

Bron: CBS.

5. De voorwaarden voor uitbreiding

5.1 De ruimte in het bouwplan

Bij het beoordelen van de mogelijkheden tot uitbreiding van de pootgoedteelt, dient men niet alleen te letten op de nog aanwezige ruimte in het bouwplan, maar ook op de verscherpte regelgeving met betrekking tot de vruchtwisseling in verband met de bestrijding van de aardappelmoetheid. In gebieden met een nauwe vruchtwisseling zal men in verband met de gezondheidseisen een belangrijk groter deel van de oppervlakte met aardappelmoetheidresistente rassen moeten gaan betelen. De mogelijkheden om bijvoorbeeld Bintje-pootgoed te gaan telen zullen daar drastisch teruglopen. Bij een gelijkblijvende vraag naar dit type pootgoed betekent dit mogelijkheden voor andere gebieden.

Van belang daarbij is dat in de zeekelegebieden in de afgelopen jaren de oppervlakte consumptie- en pootaardappelen sterk is toegenomen. Binnen het huidige bouwplan zit men soms al op een maximale oppervlakte aardappelen. Zo nemen de poot- en consumptieaardappelen te zamen in de Friese Kleibouwstreek, in de Kop van Noord-Holland en in de Noordoostpolder meer dan een derde van de oppervlakte akkerbouwgewassen in. In Zuid-Holland als geheel ligt de verhouding op 28%.

In het zuidwestelijke bouwplan is het aandeel van de aardappelen veelal belangrijk lager. Plaatselijk ligt dit zeer verschillend. Tholen met zijn belangrijke teelt van vroege aardappelen heeft ruim een kwart van de oppervlakte met aardappelen. In de meeste andere Zeeuwse gebieden is dit maar een vijfde of minder. In West-Brabant beteelt men gemiddeld ruim een vijfde van de oppervlakte bouwland met aardappelen. Daarbinnen valt het gebied met van oudsher veel pootgoed op, door een vrijwel maximale verhouding aan aardappelen. Dit is de reden waarom de pootgoedteelt daar niet verder uitgebreid kon worden. Men is er deels al aangevozen op het gebruik van grond van naburige bedrijven. Op Flakkee zijn evenmin mogelijkheden om de pootgoedteelt uit te breiden. Omstreeks 30% van het bouwland wordt al met aardappelen beteeld. Op basis van de huidige vruchtwisseling en het klimaat zijn de omstandigheden voor de pootgoedteelt vooral gunstig in West-Zeeuws-Vlaanderen, Walcheren en Zuid-Beveland. Op Schouwen-Duiveland en Noord-Beveland is de uitbreidingsruimte geringer. Wel dient nog rekening te worden gehouden met de grondsoort en andere voorzieningen.

5.2 De voorzieningen op bedrijfsniveau

Het ontbreken van een maximum aandeel aardappelen in het bouwplan is nog geen aanwijzing dat de pootgoedteelt in de be-

treffende gebieden er enige kans van slagen heeft. Voor de individuele telers spelen nog andere omstandigheden mee. Zo zal de grondsoort van zijn bedrijf zich moeten lenen voor de pootgoedteelt. Met het oog op het grotere aantal poters per plant en vanwege de betere bewerkbaarheid zal men de pootgoedteelt beperken tot de lichte klei- en zavelgronden. Juist op deze gronden zal men in droge perioden de aardappelen willen beregenen. Het beregenen van akkerbouwgewassen is slechts mogelijk bij een toereikende zoetwatervoorziening. Momenteel is deze in Zeeland in veel gebieden nog niet verzekerd. Wel zijn er plannen in ontwikkeling voor de watervoorziening op Tholen, St-Philipsland, voor Oostelijk Zuid-Beveland en voor Schouwen-Duiveland. De voltooiing van deze plannen zal tot gevolg hebben dat 26000 ha bouwland beregend zou kunnen worden. In de genoemde gebieden werden in 1987 ruim 6200 ha aardappelen geteeld. Hiervan was 262 ha pootgoed. Een verschuiving naar de pootgoedteelt is dan niet meer uitgesloten. Het beschikbaar komen, of het ruimer beschikbaar komen van zoetwater zal ook in West-Brabant en op de Zuidhollandse eilanden enige verschuiving naar een groter aandeel van de pootgoedteelt tot gevolg kunnen hebben.

Voor de teelt van pootaardappelen zal voorts voldoende tijd beschikbaar dienen te zijn voor de veldselectie en voor het sorteren van de pootaardappelen. Meestal zal dit geen probleem zijn. De overige werkzaamheden op de bedrijven zijn veelal sterk gemechaniseerd. Aangezien de poters in het algemeen op het eigen bedrijf gesorteerd dienen te worden vanwege de beperking van ziektebesmetting, zal de teler ook over een eigen opslagruimte dienen te beschikken. Voor zover men op de bedrijven over gekoelde opslagruimte beschikt, is deze door het gebruik voor consumptieaardappelen niet vrij van kiemremmingmiddelen. Het gaan opslaan van pootaardappelen betekent dat de herinrichting van de bewaarplaats of zelfs nieuwbouw hiervan vereist is. Dit vereist aanzienlijke investeringen. Daar komt nog bij dat in de meeste gebieden de loonwerkers niet voldoende zijn toegerust voor de teelt en de oogst van pootgoed. Evenmin zal men collega-telers in de omgeving aantreffen waarmee men gezamenlijk de benodigde werktuigen zou kunnen gebruiken. Hiervoor zal de teler eveneens een oplossing dienen te vinden. Meestal zal hij zelf of gezamenlijk met anderen tot de aanschaf van de benodigde apparatuur over dienen te gaan.

5.3 Het inzicht in de teelt

Op de veelal kleinschalige akkerbouwbedrijven in het zuidwesten is men zich in de loop der jaren ondermeer gaan toeleggen op de teelt van uitgangsprодукten voor andere bedrijven en voor andere gebieden. Men heeft een vooraanstaande plaats verworven bij de teelt van zaaizaden zoals graszaad, lijnzaad, zaaitarwe, bloem- en groentezaden. Het succes van dergelijke teelten hangt

hangt vrijwel geheel af van de kwaliteiten van de teler. Meestal zijn het geen teelten waarvan men snel rijk kan worden en nog minder geldt, dat er maar weinig werk voor behoeft te worden gedaan. Ook voor het pootgoed telen geldt, dat er gestaag verder mee moet worden gegaan, zodat er voor gelegenheidstelers geen mogelijkheden zullen zijn.

Voor de pootgoedteelt is in Zeeland een groeiende belangstelling. Toch worden niet alle belangstellenden blijvende telers. Van de circa twintig akkerbouwers die reeds tien jaar geleden in Zeeuws-Vlaanderen met de pootgoedteelt zijn begonnen, blijken volgens de NAK maar enkelen de teelt te hebben voortgezet. Ervaringen in andere delen van het land geven aan, dat men met de pootgoedteelt snel vorderingen kan maken. Het zuidwesten heeft daarbij het voordeel dat men vanoudsher over enkele kernen beschikt. De handel is er goed ingeburgerd en heeft ook initiatieven getoond. Vanuit de Keuringsdienst Rivieren-Delta-Nederland wordt er gewerkt om de belangstellenden met de pootgoedteelt vertrouwd te maken. Zo worden er op enkele plaatsen selectiecurssussen gegeven. De ervaring is evenwel, dat in het algemeen slechts een klein aantal cursisten ook het praktische deel van de cursus voldoende maakt. Bij de cursus die in 1987 werd afgesloten, behaalde slechts een derde van de 49 cursisten ook een voldoende voor het praktische gedeelte. Voor de cursus in het seizoen 1988 bleken er meer aanmeldingen (60) te zijn.

Voor het verder ontwikkelen van de pootgoedteelt is belangrijk, dat de aspirant-telers vertrouwd worden met de voorwaarden die het telen van pootgoed stelt. Daarbij gaat het ook om het gewennen aan de risico's die deze teelt met zich mee kan brengen. Inzicht is nodig in de mogelijkheden om de risico's die de teelt en ook de markt met zich mee kunnen brengen tot een aanvaardbare omvang terug te brengen.

6. Conclusies en slotbeschouwing

6.1 Conclusies

Uit het voorafgaande kan worden opgemaakt, dat de teelt van pootgoed in de afgelopen jaren in het zuidwestelijk zeekeleigebied een regionaal gespreide belangstelling is gaan ondervinden. Deze belangstelling komt tot uiting in een sterk toegenomen areaal pootgoed dat door akkerbouwers en handelshuizen wordt beheerd. De recente uitbreiding vormt een opleving van een teelt die tot in de vijftiger jaren in het gebied een sterke verbreiding heeft gehad. Nadien bleef de teelt van zeer beperkte betekenis. De grote ontwikkelingen in de pootgoed waren toen voorbehouden aan de akkerbouwgebieden in het noorden van het land en in de IJsselmeerpolders.

- Inmiddels heeft het zuidwesten de teelttechnische achterstanden ten opzichte van andere gebieden vrijwel ingelopen; voorzover het de teelt van gecertificeerd pootgoed betreft. Voor basispootgoed is men in het zuidwesten aangewezen op de noordelijke produktiegebieden. De opbrengst van het pootgoed is ook sterk toegenomen en het assortiment is minder eenzijdig geworden. Men teelt er voornamelijk zogenaamde vrije rassen. De exportrassen zijn er minder vertegenwoordigd.
- De pootaardappelen kunnen in het zuidwesten door de vroegheid van de gewasontwikkeling al snel een redelijke opbrengst geven. Men heeft er minder last van schimmel- en bacterieziekten zodat men gezonde gewassen langer kan laten doorgroeien. Het besmettingsgevaar van virusziekten blijft door het mogelijk vroeg invallen van luizeninvasies iets groter dan in het Noorden van het land. Dit vereist veel zorg van de telers. Met minerale oliën kan het besmettingsgevaar worden beperkt.
- In diverse gebieden in het zuidwesten is nog ruimte om meer aardappelen te telen. Het bouwplan is er niet zo sterk op de aardappelteelt gericht. Op de meeste akkerbouwbedrijven is de arbeid ook beschikbaar om de pootgoedteelt te verzorgen. De teelt is in bedrijfseconomisch opzicht aantrekkelijk geworden voor de bedrijven die tot dusverre consumptieaardappelen teelden.
- In het zuidwesten heeft men het voordeel dat men dicht bij de afnemende bedrijven en landen is gelegen. Deze export van de zuidwestelijke poters naar de nabije teeltgebieden kan bijdragen tot verminderde afzetkansen voor de Nederlandse consumptieaardappelen. In enkele gebieden in het zuidwesten echter hebben de handelshuizen ook met exportrassen voor de verderweg gelegen markten een sterke positie.

- Voor veel aspirant-pootgoedtelers kan het ontbreken van inzicht in de teelt een belangrijke belemmering vormen. Voorts ontbreken op veel bedrijven voorzieningen voor de oogst en zijn de loonwerkbedrijven in de omgeving niet ingesteld op de teelt van pootgoed. De nieuwe pootgoedtelers die veelal wel over een opslagruimte voor consumptieaardappelen beschikken, zullen deze vrij van kiemremmingsmiddelen moeten maken, hetgeen met een omvangrijke investering gepaard kan gaan. Ook het zelf gaan sorteren van pootgoed vereist op de meeste bedrijven investeringen. De thans geteelde consumptieaardappelen worden vrijwel steeds uit de opslagruimte ongesorteerd afgeleverd.
- Voor de teelt van een kostbaar gewas als pootgoed is, een goede infrastructuur van groot belang. Vanwege de gewenste vroegheid en tijdige bewerkbaarheid en berijdbaarheid mag de ontwatering van de percelen niets te wensen overlaten. Verder is het gewenst om in periode van neerslagtekort over zoetwater te beschikken zodat het gewas kunstmatig kan worden beregend. In grote delen van Zeeland zijn daartoe momenteel nog geen mogelijkheden. Een aaneengesloten ligging van de percelen is eveneens gewenst bij de pootgoedteelt. De overbrengingskans van ziekten en plagen van nabij gelegen consumptieaardappelen naar het pootaardappelperceel kan daardoor worden beperkt. Dit zal te meer gewenst zijn als zoals nu nog veelal het geval is de opvattingen van de consumptieaardappelteler over de gewenste bedrijfshygiene niet overeen komen met die van de pootgoedtelers.

6.2 Slotbeschouwing

Evenals voor de meeste land- en tuinbouwprodukten is enkele jaren geleden ook voor diverse soorten pootgoed de grens van het opnamevermogen van de markt bereikt. Toch is het zinvol om de mogelijkheden van de pootgoedteelt voor de zuidwestelijke akkerbouwbedrijven in de belangstelling te brengen. De verwachting is dat de afzet van pootgoed nog een geleidelijke verdere groei te zien zal geven. Zo blijkt uit een LEI-onderzoek dat de oppervlakte verder kan uitbreiden van circa 34.000 ha tot 44.000 ha kort na eeuwwisseling (Douw et al, 1987). In het algemeen heeft Nederland een sterke positie bij de teelt van stengel-, blad-, bol- en knolgewassen (Heroriëntatie, 1987). Men zal deze mogelijkheden dan ook dienen te benutten. Van bijkomende aard is, dat men in de huidige teeltgebieden van pootgoed beperkingen gaat ondervinden door de invoering van strengere voorschriften ten aanzien van de aardappelmoetheid en dat men er evenals in het zuidwesten ook ziekten en plagen ondervindt.

In het zuidwesten is in beginsel nog ruimte voor de teelt van pootgoed. Of het tot een verdere uitbreiding komt, hangt van een samenspel van factoren af.

De telers zullen zich in moeten stellen op deze teelt. Het zal veel doorzettingsvermogen vereisen om een grondige kennis van de teelt te verwerven. Selecteren en sorteren zijn handwerk. Hoewel de akkerbouwers gewend zijn veel zorg aan hun gewassen te geven, is de trend meer gericht op machinale en arbeidsextensieve produktiewijze. Verder zal men de nodige investeringen moeten doen om de pootaardappelen in eigen beheer te verzorgen, deze op te slaan en te sorteren. Ook in perioden met minder gunstige resultaten zal men door moeten gaan. In dat verband is opmerkelijk dat de oppervlakte pootgoed sinds 1986 weer 8% kleiner is geworden. Hetgeen verband houdt met het overaanbod van bepaalde rassen. In 1988 werd 1475 ha pootgoed in Zeeland aangegeven.

Bij de introductie van de teelt op de bedrijven speelt ook de handel een belangrijke rol. Een groot gedeelte van de produktie is niet vrij verhandelbaar, maar valt onder de monopolie-regeling. Het zal van de teeltvoorwaarden afhangen in hoeverre de telers het pootgoed op contract gaan telen. Bepalend is ook of een gebied een kwaliteitsnaam kan opbouwen. Om de ziektedruk tot een minimum te beperken zullen soms gezamenlijke maatregelen van groepen telers en de handel nodig zijn. Een individuele pootgoed-teler zal veelal niet in staat zijn om zijn omgeving aan te passen.

De veelal voor extensieve akkerbouwgewassen geringe bedrijfsoppervlakte behoeft voor de pootgoedteelt veel minder een probleem te vormen. Bij de opslag en verwerking van het pootgoed is niet zo'n sterke schaalvergroting opgetreden als bij vele andere akkerbouwprodukten. Men heeft zelfs de behoefte aan kleine sorteerinrichtingen. Daarmee kan beter ingespeeld worden op de vroege exportvraag en is men beter in staat om de gewenste bedrijfshygiëne te bereiken.

Begunstigend op het benutten van de mogelijkheden van de pootgoedteelt werkt ook de aanpassing van de infrastructuur. Dit betreft de verbetering van de ontwatering, de zoetwatervoorziening en de verkaveling. Een spoedige uitvoering van ruilverkaveling en de aanpak van de zoetwatervoorzieningsplannen zal de kans van slagen van de pootgoedteelt vergroten. In het algemeen zullen er inspanningen op diverse terreinen nodig zijn en zal medewerking van beleidsinstanties en organisaties vereist zijn om de teelt van kwaliteitspootgoed in het zuidwesten de eerder wel belangrijke plaats terug te geven. Vanwege de bijdrage aan de versterking van de bestaansmogelijkheden in het zuidwesten en vooral in Zeeland is het gewenst om na te gaan, hoe tot een gezamenlijke inspanning kan worden gekomen.

Literatuur

- Baris, D.B. en G.C. de Graaff,
De afzetstructuur van pootaardappelen,
Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut, 1982; Mededeling 260.
- Bedrijfsuitkomsten in de landbouw,
Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut, 1987 en eerdere jaar-
gangen.
- Douma, A. en K.J. Poppe,
Akkerbouw 1985,
Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut, Periodieke Rapportage
5-85.
- Douw, L., L.B. van der Giessen en J.H. Post,
De Nederlandse landbouw na 2000,
Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut, 1987; Mededeling 379.
- Heroriëntatie Agrarische Productie,
Den Haag, Nationale Raad voor Landbouwkundig Onderzoek (NRLO),
1987.
- Jaarverslag Nederlandse Federatie voor de handel in pootaardappe-
len,
Den Haag, Diverse jaargangen.
- Lijst van definitief goedgekeurde Pootaardappelen,
Goes, Keuringsdienst Rivieren-Delta-Nederland, Diverse jaargan-
gen.
- Meyer, B.J.M. en K.J. van Ast,
Economische aspecten van de pootaardappelteelt,
Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut, 1982; Publikatie 3.118.
- Post, J.H., J. Breedveld, B. van der Ploeg, D. Strijker,
J.J. de Vlieger,
Agribusiness-complexen in Nederland,
Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut, 1987; Onderzoekver-
slag 32.
- Tramper, B.
Perspectieven voor de pootgoedteelt in Zeeland,
Dordrecht, HAS, 1986; Afstudeeropdracht.
- Van bedrijfsuitkomsten tot financiële positie,
Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut, Diverse jaren.